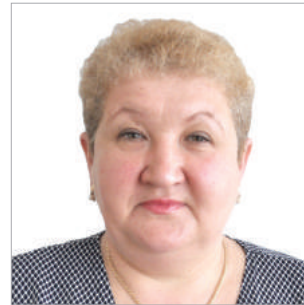

РОЛЬ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В ОРГАНІЗАЦІЇ НОВОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

О. А. Дука

начальник Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України

А. М. Григоренко

перший заступник начальника училища – начальник навчального відділу Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України

У сучасних світових умовах пришвидшеного зростання обсягів інформації роль освіти дорослих, головною ідеєю якої є навчання впродовж життя, набуває все більшої значущості. Нині людство перебуває на новому етапі свого розвитку – інноваційному, який характеризується швидкою змінюваністю ідей, знань, технологій, що спонукає до неперервного навчання, тобто вимагає призвичаюватися до змін, творити зміни та бути активним суб'єктом суспільного цивілізаційного життя.

Загальноновизнаний той факт, що навчити людину, навіть у найкращому університеті, один раз на все життя неможливо. Сучасному фахівцю будь-якої професії необ-

хідно постійно вчитись і поновлювати свої знання, систематично освоювати нові професійні компетенції. Це змінює функції навчання в цілому, особливо формальної освіти, яка здійснюється в університетах, коледжах, училищах, школах тощо. Перед освітою постає нове завдання – формувати інноваційну людину – з інноваційним типом мислення, інноваційним типом культури, здатну до інноваційного типу діяльності. Лише така людина і суспільство, що складається із індивідів, можуть бути конкурентоспроможними у сучасному світі [1].

У європейських країнах уже склалася певна спільність поглядів на роль освіти дорослих у

досягненні прогресу особистості й суспільства. Це знайшло відображення в ініціюванні практично всіма країнами ідеї безперервної освіти [2].

Тому інтегрування освіти дорослих в систему професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – кримінально-виконавча служба) є досить сучасним і важливим завданням.

Актуальність цього завдання визначається такими факторами:

по-перше, кримінально-виконавча служба потребує значних реформаційних змін, основи яких закладені в Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів

на 2015-2020 роки (далі – Стратегія-2020), що схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276 [3];

по-друге, в кримінально-виконавчій службі працює значна кількість персоналу, а саме: 37,8 тис. осіб, перелік посад яких досить широкий і надто різноманітний за професійними спеціальностями;

по-третє, існуюча мережа відомчих навчальних закладів не цілком забезпечує сучасні потреби фахового та післядипломного навчання персоналу (як у переліку спеціальностей, так і в якості змісту й технологій навчання), а зміст навчання в позавідомчих закладах жодним чином не враховує специфіку роботи в органах і установах виконання покарань.

Перед кримінально-виконавчою службою постає комплекс завдань щодо розвитку формальної освіти персоналу і розбудови неформальної* та інформальної освіти дорослих** [4]. Тут важливу роль повинна відіграти організація широкої взаємодії всіх зацікавлених органів влади (Міністерства юстиції України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства соціальної політики України тощо), наукових установ, вищих навчальних закладів, громадських організацій. Важлива підтримка і практична допомога у цьому надається міжнародними партнерами, зокрема, Німецькою неурядовою організацією «Німецьке об'єднання народних університетів» DVV International, представництвами Європейського Союзу та Ради Європи в Україні, Канадським Міністерством закор-

донних справ, торгівлі і розвитку, компанією Агрітім Канада Консалтинг та ін.

На сьогодні професійне навчання персоналу кримінально-виконавчої служби, тобто формальна освіта, здійснюється в п'яти відомчих навчальних закладах та одному – системи Міністерства освіти і науки України, а саме – Національному університеті «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». Серед цих закладів два вищі навчальні заклади: Інститут кримінально-виконавчої служби (здійснюється випуск фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавр і магістр за спеціальностями «Правознавство» і «Психологія») та Академія Державної пенітенціарної служби (випуск фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів молодший спеціаліст за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» і бакалавр за напрямом підготовки «Правознавство»).

Академія Державної пенітенціарної служби (далі – Академія ДПТС) створена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 року № 1111-р за поданням Міністра юстиції України П. Д. Петренка шляхом реорганізації Чернігівського юридичного коледжу [5]. Створення Академії ДПТС є необхідним і своєчасним урядовим рішенням, оскільки її завдання – інтегрувати відомчі навчальні заклади та забезпечити єдиний науково-методичний супровід підготовки фахівців і професійного навчання пенітенціарного персоналу. Досі такого рівня навчального закладу в кримінально-виконавчій службі не було.

Разом з тим на сьогодні коло спеціальностей, за якими вчать у вищезазначених навчальних закладах, дуже вузьке і дещо однобічне, фактично обмежене галуззю знань «Право». Тому переважна більшість працюючого персоналу органів і установ виконання покарань, кримінально-виконавчої інспекції (майбутньої служби пробації) мають освіту в галузі знань «Право». Але практика роботи засвідчує, що не менш необхідними є фахівці за спеціальностями: соціальна робота, психологія, педагогіка. На цьому наголошують як міжнародні експерти, так і державна Стратегія-2020.

Ширше коло питань постає в розвитку післядипломної освіти пенітенціарного персоналу. В Академії ДПТС можлива підготовка фахівців на першому (бакалаврському), другому (магістерському), третьому (освітньо-науковому) рівнях, проте не здійснюватиметься професійна підготовка за рештою освітніх рівнів і ступенів, зокрема, професійна освіта (кваліфікований робітник, молодший спеціаліст або молодший бакалавр). Крім того, Академія ДПТС не має можливості забезпечити післядипломну освіту (формальну чи неформальну), що не дає повноцінно виконати ключове завдання європейських стандартів освіти – безперервності освіти.

У кримінально-виконавчій службі цим напрямом освіти займаються лише три училища – Білоцерківське, Хмельницьке та Дніпродзержинське. За останні два роки значно зменшилося середньорічне навантаження цих навчальних закладів із 4770 до

* Неформальна освіта передбачає здобуття особою нових компетентностей в організованому освітньому процесі без присвоєння (присудження) визнаних державою кваліфікацій за рівнями освіти та без отримання встановленого законодавством документа про освіту (підпункт 3 ст. 6 доопрацьованого проекту Закону України «Про освіту» від 28.12.2015 р. № 3491).

** Інформальна освіта (самоосвіта) передбачає самоорганізоване чи спонтанне (випадкове) здобуття особою нових компетентностей під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям, та не передбачає інституціоналізованих форм (підпункт 4 ст. 6 проекту Закону України «Про освіту» від 28.12.2015 р. № 3491).

3750 осіб. Якщо від цієї кількості відняти ще первинну професійну підготовку молодших інспекторів, то залишиться близько 2700 осіб. Зважаючи на те, що підвищення кваліфікації повинно проходити не рідше, ніж раз у 5 років, отримуємо не складний розрахунок: лише 13 500 осіб (або 36%) з 37,8 тис. персоналу проходить курси підвищення кваліфікації.

Тобто нинішня система формальної освіти не забезпечує необхідного навчання впродовж життя в кримінально-виконавчій службі, а діючих трьох училищ професійної підготовки пенітенціарного персоналу не достатньо.

Проте це питання певним чином вирішується шляхом організації щорічного навчання в рамках службової підготовки. Міністерством юстиції України розроблено та видано наказ «Про затвердження Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України» від 8.09.2015 № 1675/5. Цим наказом деталізовано порядок організації службової підготовки у визначений робочий час, встановлені дні тижня з розрахунку чотири академічні години на місяць без урахування занять з фізичної підготовки. Заняття з фізичної підготовки плануються і проводяться у визначений робочий час з розрахунку три академічні години на тиждень [6].

Не залишаються поза увагою питання інформальної освіти, тобто самоосвіти персоналу. Вищезазначеним наказом і управлінськими рішеннями органів і установ виконання покарань передбачаються самостійне навчання та заняття спортивною підготовкою.

Важливими елементами неформального професійного самовдосконалення персоналу кримінально-виконавчої служби є такі форми: конкурси професійної майстерності, навчально-ме-

тодичні збори, заняття під назвою «Університет культури».

Слід зазначити, що Білоцерківське училище професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – Білоцерківське училище) має хороші традиції та напрацювання щодо організації та реалізації технологій і методик освіти дорослих, або безперервної освіти. Актуальності набуває питання створення в кримінально-виконавчій службі центру безперервної освіти персоналу кримінально-виконавчої служби. Таку функцію спроможне виконати Білоцерківське училище.

Ще у 2006-2007 навчальному році училище розпочало впровадження компетентнісного підходу в навчально-виховний процес, на основі принципів освіти дорослих, андрагогіки, акмеології та суто пенітенціарних інновацій – динамічної безпеки, прогресивної системи відбування покарань, пробації тощо. Педагогічному колективу значний поштовх і підтримку у цьому надала багаторічна співпраця у рамках українсько-швейцарського проекту «Підтримка реформування пенітенціарної системи України», співпраця з фондом «Відродження», міжнародною організацією PRI (Penal Reform International), громадськими організаціями «Громадський захисник», Чернігівською молодіжною організацією «МАРТ» тощо.

Суттєвою ланкою в реалізації освіти дорослих є ініційоване відкриття керівництвом училища у всіх п'яти навчальних закладах кримінально-виконавчої служби кіноклубів документального правового кіно у рамках проекту «Кампанія за права людини в Україні з використанням інструментів Міжнародного фестивалю документального кіно про права людини Docudays UA». У рамках цього проекту за інноваційними методиками проведено навчання

керівників кіноклубів, які упродовж двох років систематично проводять неформальні заняття з персоналом кримінально-виконавчої служби з демонстрацією і обговоренням кращих документальних фільмів Міжнародного фестивалю. Це надзвичайно цікава та ефективна форма навчання і виховання дорослих щодо ознайомлення з правами людини, життєвими цінностями, професійним досвідом. Наочні приклади з реального життя людей різних країн просто «врізаються» в пам'ять і усвідомлюються на все життя.

Також у Білоцерківському училищі відпрацьована практика виготовлення власних навчальних фільмів. Зокрема, начальником училища О. А. Дукою розроблено та створено більше 20 таких фільмів. Наприклад, поширено по всіх установах виконання покарань навчальний відеофільм «Взаємовідносини пенітенціарного персоналу і засуджених. Вимоги, стандарти, перспективи...». У 2016 році створено новий навчальний відеофільм «Профілактика ВІЛ/СНІДу в пенітенціарних установах. Практичні рекомендації працівникам Державної кримінально-виконавчої служби України щодо профілактики та запобігання захворювання на ВІЛ/СНІД» за сприяння спільного з Управлінням ООН з наркотиків і злочинності проекту «Підвищення ефективності заходів правоохоронних органів, пенітенціарної системи і наркологічної служби у відповідь на епідемію ВІЛ/СНІДу».

У Білоцерківському училищі також реалізується декілька інновацій в організації навчання персоналу органів і установ виконання покарань.

Колективом Білоцерківського училища під керівництвом департаменту взаємодії з органами влади та інформаційно-аналітичної роботи Міністерства юстиції України й управління кримінально-виконавчої інспекції ДПтС України на

основі врахування досвіду Канади та Великобританії розроблено принципово нові навчальні програми для персоналу кримінально-виконавчої інспекції у зв'язку з прийняттям Закону України «Про пробацію». Зміст навчання майбутніх офіцерів пробації фактично повністю інноваційний. Швидкими темпами спільно з міжнародними експертами (українсько-канадського проекту «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» та проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні») за участі персоналу училища розробляється нова методологія і техніка реалізації нових функцій персоналу пробації й паралельно здійснюється навчання. Серед цих інновацій: оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, методики ефективного спілкування і мотиваційного інтерв'ювання, реалізація пробаційних програм; методи когнітивно-поведінкового втручання та просоціального моделювання; управління справами (кейс-менеджмент), інструментарій пенітенціарної пробації, волонтерської діяльності у пробації тощо.

Нині в училищі вже проведено навчання 992 майбутніх офіцерів пробації за новими 12-денними навчальними програмами (окремо для роботи з неповнолітніми та дорослими злочинцями). На даний час розробляється розширена 16-тижнева навчальна програма з первинної професійної підготовки персоналу пробації, а також три навчальні посібники, а саме: посібник для слухача, посібник для тренера та посібник-довідник з питань пробації. Вперше в кримінально-виконавчій службі за сприяння проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» буде впроваджено очно-дистанційну форму навчання за вищезазначеною 16-тижневою навчальною програмою, велику роль в цьому відіграє допомога експерта проекту ЄС Пітера Мюррея.

Також у 2016 році Білоцерківським училищем розроблено 19 принципів нових навчальних програм. Серед них п'ять програм з первинної професійної підготовки, 14 програм спеціалізованих курсів, з яких 12 – це програми короткострокових тематичних курсів з актуальних для реформування кримінально-виконавчої служби тем. Зокрема, таких, як права людини і національний превентивний механізм, запобігання і протидія корупції, ефективний пенітенціарний менеджмент, профілактика суїциду, професійної деформації та ін. Зміст цих курсів передбачає запровадження в училищі європейської практики підвищення кваліфікації пенітенціарного персоналу, кращого міжнародного і вітчизняного досвіду, сучасних методів і технологій функціонування сфери виконання кримінальних покарань.

Так, у навчальні програми увійшли інновації, впровадження яких передбачено Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 рр., а саме: міжнародний досвід з пробації, фізична, процедурна та динамічна безпека, попередження та ефективне розслідування випадків жорстокого поводження, особливості роботи з засудженими, які мають психічні розлади, профілактика суїциду тощо.

Також у програмах первинної професійної підготовки внесені ґрунтовні зміни щодо удосконалення змісту ключових тем, наприклад, таких: «Міжнародні стандарти поводження із засудженими», «Основні напрями реформування Державної кримінально-виконавчої служби України», «Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї в установах виконання покарань», «Особливості соціально-виховної роботи з різними категоріями засуджених», «Сучасні міжнародні підходи в організації соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими» тощо.

Слід відмітити, що завдяки ініціативі керівництва центрального апарату ДПтС України та практичній допомозі міжнародних проектів, в Білоцерківському училищі вдалося на якісно новому рівні підготувати групу викладачів-тренерів. За результатами проведеного керівництвом училища анкетування слухачів, ці викладачі отримали досить високу оцінку їх роботи (8-9 балів із 10 можливих).

Зокрема, упродовж року для десяти викладачів Білоцерківського училища було організовано цикл навчання, який проводили:

міжнародні експерти Проекту Європейського Союзу «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» Девід ПЕРПІ (Великобританія, колишній заступник Директора Національної служби пробації Англії та Уельсу); Деніел КЛАРК (Великобританія, головний психолог Національної Служби пробації Англії та Уельсу), Джеймс СЕДХЕМ (Великобританія, колишній директор з післядипломної освіти Оксфордського університету), Майкл ОКТІГАН (Великобританія, старший офіцер пробації Національної служби пробації Англії та Уельсу);

радники українсько-канадського проекту «Реформування системи кримінальної юстиції для неповнолітніх в Україні» Гейл Стідз (Канада), Роберт Лютс (Канада), Яніс Зардиньш (Латвія) та ін.

Також викладачами Білоцерківського училища використовується напрацювання проекту Ради Європи «Підтримка пенітенціарної реформи в Україні», який на сьогодні перейшов у другий етап своєї реалізації відповідно до Рамкової програми співробітництва Європейського Союзу та Ради Європи у форматі Східного партнерства. Педагогічний колектив училища бере активну участь у реалізації цього проекту, головною ідеєю якого є тезис: «Від карального до реабілітаційного підходу».

Перехід від карального до реабілітаційного підходу у роботі з засудженими є ключовим завданням у навчанні і діяльності пенітенціарного персоналу. Це не просте завдання. Оскільки навіть пересічного громадянина доводиться переконувати, що ув'язнення чи позбавлення волі – це вже кара за скоєний злочин і ніщо більше не повинно погіршувати становище засудженого.

Значним досягненням в удосконаленні навчально-виховного процесу Білоцерківського училища є поліпшення співпраці з органами і установами виконання покарань, науковими установами

і ВНЗ Міністерства освіти і науки України, міжнародними організаціями і проектами, недержавними громадськими організаціями, а також державними установами, організаціями і правоохоронними органами тощо.

У грудні 2015 року училище включено до складу громадської спілки «Українська асоціація освіти дорослих», яка створена за ініціативи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України та Німецької неурядової організації «Німецьке об'єднання народних університетів» DVV International.

Зважаючи на можливості лективу та ініціативу керівни-

цтва училища, вказані організації визначили цей навчальний заклад як повноцінного партнера названої спілки поряд з 11 організаціями, такими, як НАПН України, ГО «Рада молодих учених», Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, товариство «Знання» України та ін.

В одній статті неможливо охопити всю сукупність напрямів і змісту реалізованих і стратегічних завдань освіти дорослих пенітенціарного персоналу в Україні. Ця тема може бути предметом детальніших науково-практичних досліджень і практик. ■

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Прес-конференція «Освіта дорослих як суспільна потреба в Україні» в Укрінформі [Електронний ресурс] // Національна академія педагогічних наук України. – 2015. – Режим доступу : <http://naps.gov.ua/ua/press/releases/784>
2. Десятов Т. Актуальні проблеми освіти дорослих у контексті глобалізації / Т. Десятов // Порівняльна професійна педагогіка. – 2012. – № 1. – С. 6-13.
3. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки : Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>
4. Про освіту : Проект Закону України (доопрацьований) від 28.12.2015 р., реєстр. № 3491 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57141
5. Про утворення Академії Державної пенітенціарної служби : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 1111-р / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1111-2015-%D1%80>
6. Про затвердження Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України : наказ Міністерства юстиції України від 08.09.2015 р. № 1675/5 // Офіційний вісник України від 02.10.2015. – № 76. – Ст. 2546. – Код акта 78703/2015.